

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

TOMUL 71 – 2020

3–4

SUMAR

STUDII

- IOAN FEDOR PASCU, Biserica mănăstirii dominicane de la Sighișoara. Contribuții arheologice și istorice..... 193

NOTE ȘI DISCUȚII

- RADU BĂJENARU, *Varia Metalurgica* (III). Pumnale de metal din colecția Muzeului Dunării de Jos, Călărași..... 221
- ANCA-DIANA POPESCU, MARTA PETRUNEAC, MARIN FOCȘĂNEANU, DRAGOȘ MIREA, ION TUȚULESCU, Analiza compozițională și imagistică a dălții cu tub de înmănușare descoperite lângă Drăgășani 231
- MIRCEA VICTOR ANGELESCU, Histria. Noi date... vechi despre incinta arhaică a Acropolei ... 243
- DRAGOȘ HĂLMAGI, *Epigraphica tomitana* (I)..... 255
- ALEXANDRU AVRAM, DRAGOȘ HĂLMAGI, ALINA STREINU, Un faux pourtant non dépourvu d'intérêt de la collection « Maria et dr. George Severeanu »..... 265
- OANA DAMIAN, Din nou despre cetatea de la Păcuiul lui Soare 271
- ADRIAN IONIȚĂ, ALEXANDRU SIMON, *AL WA* – despre Mormântul 10 din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș la o sută de ani de la descoperirea sa 297

CRONICA

- CONSTANTIN C. PETOLESCU, Cronica epigrafică a României (XXXIX, 2019)..... 323

TEZE DE DOCTORAT

- ADRIANA GAȘPAR, Timișoara în epoca otomană în lumina descoperirilor arheologice..... 365
- MARIUS BLASKO, Moneda Europei Centrale în Țara Românească în perioada 1574–1611..... 373

IN MEMORIAM

Mircea D. Matei (<i>Adrian Ioniță</i>).....	379
Alexandru Barnea (<i>Adriana Panaite</i>).....	387
Mihail Zahariade (<i>Florian Matei-Popescu</i>).....	399
Emilian Popescu (<i>Constantin C. Petolescu</i>).....	409

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Bernard Holtzmann, <i>La sculpture de Thasos. Corpus des reliefs II. Reliefs à thème héroïque</i> , 2 vol., Études Thasiennes XXV, École Française d'Athènes, Athènes, 2018, 221 p. + LXXXIV pl. (<i>Florina Panait-Bîrzescu</i>).....	413
--	-----

<i>ABREVIERI</i>	417
------------------------	-----

ÉTUDES ET RECHERCHES
D'HISTOIRE ANCIENNE
ET D'ARCHÉOLOGIE

TOME 71 – 2020

3–4

SOMMAIRE

ÉTUDES

- IOAN FEDOR PASCU, Die Kirche des dominikanischen Klosters in Schäßburg. Archäologische und historische Beiträge 193

NOTES ET DISCUSSIONS

- RADU BĂJENARU, *Varia Metalurgica* (III). Tanged daggers from the collection of the Lower Danube Museum, Călărași 221
- ANCA-DIANA POPESCU, MARTA PETRUNEAC, MARIN FOCȘĂNEANU, DRAGOȘ MIREA, ION TUȚULESCU, Compositional and X-ray imaging analysis of the socketed chisel discovered near Drăgășani 231
- MIRCEA VICTOR ANGELESCU, Istros/Histria. Des nouvelles... anciennes données sur l'enceinte archaïque de l'Acropole..... 243
- DRAGOȘ HĂLMAGI, *Epigraphica tomitana* (I) 255
- ALEXANDRU AVRAM, DRAGOȘ HĂLMAGI, ALINA STREINU, Un faux pourtant non dépourvu d'intérêt de la collection « Maria et dr. George Severeanu » 265
- OANA DAMIAN, De nouveau sur la fortification de Păcuiul lui Soare..... 271
- ADRIAN IONIȚĂ, ALEXANDRU SIMON, *AL-WA* – On grave 10 in the princely Saint-Nicholas Church in Curtea de Argeș (one hundred years since its discovery)..... 297

CHRONIQUE SCIENTIFIQUE

- CONSTANTIN C. PETOLESCU, Chronique épigraphique de la Roumanie (XXXIX, 2019) 323

THÈSES DE DOCTORAT

- ADRIANA GAȘPAR, Ottoman Timișoara in the light of archaeological finds 365
- MARIUS BLASKO, Central European coinage in Wallachia between 1574 and 1611..... 373

IN MEMORIAM

Mircea D. Matei (<i>Adrian Ioniță</i>).....	379
Alexandru Barnea (<i>Adriana Panaite</i>).....	387
Mihail Zahariade (<i>Florian Matei-Popescu</i>).....	399
Emilian Popescu (<i>Constantin C. Petolescu</i>).....	409

COMPTE RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

Bernard Holtzmann, <i>La sculpture de Thasos. Corpus des reliefs II. Reliefs à thème héroïque</i> , 2 vol., Études Thasiennes XXV, École Française d'Athènes, Athènes, 2018, 221 p. + LXXXIV pl. (<i>Florina Panait-Bîrzescu</i>).....	413
--	-----

<i>ABRÉVIATIONS</i>	417
---------------------------	-----

ALEXANDRU BARNEA *
„SÂNDEL”

(17 februarie 1944 – 8 mai 2020)**

Non omnis moriar

În vara anului 1993, la sfârșitul anului I de studii, am ales să-mi desfășor practica la Institutul de Arheologie din București. Însoțită de Margareta Arsenescu, pe vremea aceea asistent la Facultatea de Istorie din București, și de colegul Mihai Mărgărit, intram pe poarta Institutului. Chiar la intrare, pe treptele de marmură, Margareta a salutat, cu multă bucurie, un domn pe care nu-l cunoșteam, mic de

* Comitetul de redacție actual al revistei *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* se alătură omagiului postum pentru Alexandru Barnea, un foarte competent și implicat membru al echipei începând cu anul 1975. Dincolo de contribuțiile apărute în această revistă – științifice, dar și vizând personalități ale domeniului, în contexte omagiale sau evocatoare –, îi datorăm lucrul migălos la indicii revistei pentru perioada greco-romană (publicați în anii 1985 și 1995), precum și la alcătuirea cronicii anuale a cercetării arheologice (în perioada 1989–1999). Devenit membru al colegiului redacțional începând din anul 2010, s-a dovedit întotdeauna un foarte disponibil și dăruit sfătuitor, până aproape de plecarea sa dintre noi. Ultimul său referat de specialitate a vizat chiar un sigiliu bizantin imperial, descoperit în nordul Dobrogei, nu foarte departe de Dinogetia începuturilor... (n. red.)

** Pentru date bio-bibliografice, vezi Caiete ARA 11, 2020, p. 229; Dacia N.S. 64, 2020 (sub tipar).

statură, cu o pălărieuță de blugi trasă peste ochi, o geacă din același material, îmbrăcat în pantaloni scurți și care, cred, fluiera în timp ce cobora. Apoi ne-a prezentat și pe noi, tineri studenți dornici a se iniția în „ale arheologiei”. Ne-a privit cu atenție (sunt sigură, deși nu-i puteam vedea ochii) și apoi, cu un ton mai în glumă, mai în serios, ne-a spus: „Eu plec pe șantier la Adamclisi în câteva zile, voi?”. Așa am ajuns la Adamclisi, așa l-am cunoscut pe Alexandru Barnea! A fost o întâmplare? Poate, ar zice unii! Pe măsura trecerii timpului, înclin să cred tot mai mult că nu! Extrem de importantă pentru mine, la ceva vreme după aceea, a fost angajarea la Institut, la sfârșitul anului 1999 și, ca urmare, continuarea colaborării cu dumnealui. În toți anii care au urmat l-am descoperit și l-am avut ca mentor pe arheologul, profesorul, omul și, îndrăznesc să spun acum, prietenul Alexandru Barnea.

Adamclisi a fost locul unde am pătruns în „tainele meseriei”, având alături, așa cum aveam să aflăm și să văd cu timpul, un arheolog desăvârșit, un fin observator, extrem de atent, mai ales la detalii, deosebit de răbdător și îngăduitor și dornic să împartă din știința lui. Din anul următor s-a organizat o grupă de practică pentru studenții din București, coordonată de aceeași Margareta Arsenescu, și așa, mulți dintre cei care astăzi sunt deja cercetători consacrați și-au început activitatea. Aproape că nu e arheolog, clasicist în primul rând, care să-și fi început studiile la Facultatea de Istorie din București, după 1992, și care să nu fi fost la *Tropaeum* măcar într-o campanie arheologică. Adamclisi a fost un adevărat șantier-școală. Iar arheologul Alexandru Barnea Profesorul prin excelență.

Au fost nenumărate „vizite ghidate” pe care le organiza pentru studenții veniți prima dată pe șantierul dobrogean și am asistat la foarte multe dintre ele. Nu cred că au fost două la fel; de fiecare dată, prezentarea istoriei orașului roman și a monumentului care i-a dat numele începea din alt punct al sitului, iar expunerea te familiariza treptat cu evoluția monumentelor antice, împletită – cum altfel (!) – cu ample evocări ale celor care le scosese la lumină și le studiaseră de-a lungul timpului, totul așezat în contextul mai larg al istoriei statelor și imperiilor cărora Dobrogea le-a aparținut veac după veac. I-am admirat de fiecare dată cultura vastă și ușurința cu care trecea de la un domeniu la altul: istorie românească sau universală, de la antichitate la contemporaneitate, de la surse antice la literatură, filosofie etc. Mai mult, se dovedea un partener de discuție pasionat, plin de spirit și elevat, urmărindu-și cu mare atenție interlocutorul. De multe ori, „povestirile”, de această dată mult mai aplicate, căci erau legate de situațiile întâlnite în timpul săpăturilor, se mutau chiar pe șantier. Aici, unde l-am văzut încă lucrând efectiv, cu șpaclul în mână, curățând o zonă care-l interesa, fotografiind ori notând în carnetul de săpătură sau colaborând cu arhitecții, la realizarea planurilor și releveelor. De multe ori schimba câte o vorbă cu lucrătorii din sat, întrebându-i de sănătate sau despre familie, cunoscându-i pe fiecare în parte, dar și pe cei care se duseseră; îi știa pe toți, așa cum și ei îl văzuseră, an de an, alături de tatăl său și apoi singur, și-l adoptaseră ca pe unul „de-al lor”. Și chiar așa și devenise, fără ca avansul social sau funcțiile ocupate de-a lungul vieții să-l împingă vreodată clipă în păcatul trufiei sau al aroganței. Din contră, era extrem de modest și naturalățea cu

care reușea să vorbească pe limba interlocutorului, fie el ambasador, Papă, președinte, muncitor, student, țăran sau cioban, rămâne una dintre trăsăturile sale definitorii.

Șantierul i-a fost „a doua casă”. A copilărit la Dinogetia, unde Ion Barnea a lucrat o perioadă îndelungată, și apoi, alegând același drum, i-a fost alături aici, dar și pe alte șantiere, continuându-i munca de-o viață; au fost anii de început, de acumulări științifice, dar și specifice rigorii și disciplinei de șantier. Ani la rând l-am văzut cum se trezea dimineața, era de altfel foarte matinal, respectând orele de muncă în cetate sau în depozitul muzeului, cum organiza lucrul cu studenții, lucrătorii zilieri sau, mai târziu, cu mai tinerii colaboratori din colectivul de cercetare al șantierului. Aceștia din urmă le-a și încredințat sectoare noi de cercetare, extinzând, astfel, ariile investigate în orașul roman sau în afara lui.

Numele lui rămâne legat mai ales de Adamclisi. Cele mai importante observații sunt rezultatul cercetărilor sistematice de aici; descoperirea, în 1968, a unui altar din epoca romană, cu o inscripție în limba greacă, a dus la identificarea unei comunități rurale de greci în teritoriul orașului roman, permițând dezvoltarea unei imagini diferite de cea tradițională privind romanizarea din regiunea Dunării de Jos și nu numai; observații privind modificarea suprafeței construite în interiorul fortificațiilor, de la perioada romană timpurie la începutul perioadei târzii, prin ocuparea *intervallum*-ului cu construcții adosate direct zidului de incintă etc. Tot la Adamclisi – căci în anii din urmă campaniile de la Dinogetia au fost mai rare și mai scurte – își încărca bateriile, dar și lucra. De altfel, tot timpul citea sau lucra la ceva. Masa sa de lucru era în permanență plină de cărți, notițe, fișe, ziare, o veioză, un radio, căci era extrem de atent la tot ce se întâmplă în lume sau la noi, de multe ori o lumânare aprinsă. Și, deși așa înțesată, de nu aveai loc să arunci un ac, nimic nu era întâmplător. Așa l-am zărit, la începuturile mele la Adamclisi, completând actele contabile cu datele muncitorilor, care urmau apoi să fie trimise la București. Își făcea singur și conștiincios ca un elev silitor toată treaba, nu cerea ajutor, iar momentele de relaxare, la sfârșitul unei zile pline de șantier, urmau doar la finalizarea celor ce trebuiau făcute în ziua respectivă, dacă mai rămânea timp. În rânduiala zilelor învățată de la părinți și bunici, duminica la Adamclisi era ziua odihnei, de mers la biserică – „să aprind o lumânare pentru ai noștri, de aici și de dincolo” – sau de întâlniri cu prieteni din sat, cu musafiri de pe alte șantiere, ori – pur și simplu – de petrecut puțin timp în tihnă cu mai tinerii colegi, pregătind săptămâna următoare de lucru. În logica acelorași lucruri rânduite demult, sosirea pe șantier însemna în primul rând un telefon acasă, pe vremuri de la poșta din sat – „Constanța, dă-mi și mie un fir cu Bucureștiul!”, apoi direct de pe telefonul mobil: „Da, am ajuns cu bine!”. La celălalt capăt al firului, soția sa, Iuliana Barnea, desenator artistic la același Institut, cea care i-a fost alături mai multe decenii și cu care lucrez în același birou și azi, aștepta confirmarea călătoriei încheiate cu bine. De multe ori am venit sau am plecat împreună, de la Adamclisi sau Dinogetia, cu mașina sa; tare mult îi plăcea să conducă, evita monotonia autostrăzii, mai ales în Dobrogea, și alegea mereu altă cale, trecând prin sate pustii, dar oprind ici-acolo ca să-mi arate câte un loc important. Mașina sa, o Dacia albă, cu numărul B 35 ALB... Culoarea sau prescurtarea de la Alexandru Barnea! Cine știe? Îi plăceau jocurile de cuvinte

sau cu sensurile acestora și avea un deosebit simț al umorului! Oricum ar fi, mașina sa devenea un reper vreme de circa două luni pe an, parcată în fața Muzeului din Adamclisi. Știai că este acolo. Nu demult, aceasta a ajuns în patria împăratului Traian, de la *Tropaeum Traiani* direct în Spania! Îmi aduc aminte cum, într-un an, neputând deschide portbagajul, a fost ceva mai nervos și a „înjurat delicat”! A fost una dintre foarte rarele ocazii când l-am auzit vorbind urât. Altfel, în situații similare, fie tăcea, privindu-te „grăitor”, fie spunea cel mult „of!” sau „niște neisprăviți!”, referindu-se la semenii care exprimau sau decideau lucruri cu care nu era de acord. De altfel, nu-i plăcea să ridice tonul, să se certe sau să intre în conflict cu cineva, prefera să cedeze, retrăgându-se, atunci când dialogul nu mai era posibil.

În 2018, când s-au împlinit 50 de ani de săpături sistematice la Adamclisi și tot atâtia în care Alexandru Barnea a fost anual prezent pe șantier, Primăria localității a decis, dând curs sugestiei colegului și colaboratorului Robert Constantin de la Mangalia, să-i acorde titlul de „cetățean de onoare”¹. A fost extrem de emoționat! Adresându-se celor prezenți, a vorbit mai puțin despre sine, dar i-a amintit cu recunoștință pe cei care au lucrat la săpăturile de acolo și care i-au fost alături în toată această perioadă.

L-am cunoscut apoi la Facultate. Nu era un orator. Din contră! Vorbea încet, destul de monoton, fără intonație, dar, odată obișnuit, nu-ți mai rămânea decât să-l asculți fascinat, iar dumnealui avea grijă să nu te pierzi, căci „parantezele la paranteze” – „mici divagații” din alte domenii sau epoci – erau rând pe rând închise, niciodată uitate! În timp ce cursurile și seminariile sale impresionau prin erudiția lor, predarea sa a vizat mai întâi transmiterea unei metode, formarea minților pentru cercetare. Elevii săi au învățat să „citească” și să „descifreze” texte și imagini deopotrivă. Își pregătea cu minuțiozitate seminariile, alegând – cu mare grijă și niciodată întâmplător – textele antice, inscripțiile sau imaginile care urmau să ilustreze un anumit subiect. Bucuria și strălucirea de neuitat, pentru cei care i-au frecventat cursurile și seminariile, a acelei priviri atente și sfredelitoare, câteodată amuzată, dar întotdeauna plină de bunăvoință, reflecta jubilara intensă a unui spirit mereu în căutare. Și extrem de sensibil! La întoarcerea din prima deplasare în Egipt, în iarna anului 1995, când în București era ger și zăpadă, iar în facultate destul de rece, profesorul Barnea ne-a purtat într-o fabuloasă călătorie prin Egiptul antic, cu soarele permanent strălucind deasupra Nilului, la finalul căreia, ultimul diapozitiv (!) prezentat era cu o floare de acasă, care tocmai înflorise la întoarcerea sa la București.

A fost extrem de legat de Facultatea de Istorie – o altă „casă” a sa –, căreia i-a dedicat mare parte din timpul și energia sa, slujind-o cu fidelitate, nu numai pe perioada celor două mandate de decan, ci și în calitatea sa de profesor. A căutat permanent să-i asigure o deschidere internațională, prin nenumărate proiecte de colaborare sau schimburi de specialiști sau studenți. A fost unul dintre cei mai apreciați membri ai corpului profesoral, extrem de iubit de generații întregi de studenți. În sala 301, lângă Amfiteatrul „Pârvan”, era aproape zilnic în timpul anului universitar; mai ales acolo

¹ SCIVA 70, 1–4, 2019, p. 49–58.

își pregătea cursurile și seminariile, stătea de vorbă cu colegii, gata oricând să ajute, să îndrume, să dea un sfat. A sprijinit cu generozitate pe cei aflați în dificultate, la început de drum sau pe oricine îi solicita ajutorul. Nu a așteptat niciodată nimic în schimb. Contactul cu colegii, dar mai ales cu tinerii studenți, masteranzi sau doctoranzi îl ținea mereu atent, conectat la prezent, îi dădea vitalitate. Acest izvor a secat brusc! Pensionarea, aproape echivalentă cu plecarea sa din Facultate, reducerea drastică a numărului de ore/cursuri, chiar dacă în ultimii ani petrecuți în spațiul universitar a activat (doar) în cadrul Școlii Doctorale (Istorie) și ca profesor în programele de studii iudaice ale Facultății de Litere, au determinat declanșarea unor grave probleme de sănătate. S-a simțit izgonit și, cum îi era felul, s-a retras în sine. Și-a mutat cărțile în biroul *Tropaeum* de la Casa Academiei și a continuat să lucreze.

L-am cunoscut și la Institut. Mai mult indirect, fie prin doamna Iuliana Barnea, fie auzind părerea altor colegi despre dumnealui. Modest, delicat, cu un deosebit „cult al familiei”, credincios, sensibil; a fost apreciat pentru caracterul său, căci păstra întotdeauna distanța față de orice căpăta o trăsătură extremă și pentru profesionalismul cu care și-a făcut meseria. Venea rar în birou, îl găseam deseori în bibliotecă și nu lipsea de la nicio comunicare, sesiune sau simpozion. De fiecare dată avea ceva de spus, de completat, de întreat, iar luările sale de cuvânt erau întotdeauna echilibrate, atent formulate și argumentate. Pe cât de mult „povestea”, pe atât de puțin „vorbea”, căci era, de fapt, o fire introvertită și contemplativă. Nu știai niciodată ce gândește, rareori chipul l-a trădat! În ciuda staturii mici, în mod paradoxal, poate fi asemuit unui aisberg. De fapt, lăsa să se vadă foarte puțin, nu se plângea niciodată de nimic.

A muncit enorm, poate prea mult în funcții administrative – dacă îmi este permisă exprimarea unei opinii –, irosind astfel timp prețios, care ar fi putut fi fructificat în publicarea propriilor lucrări. A fost însă alegerea dumnealui să se implice în multe direcții (conducerea Facultății, conducerea Catedrei, conducerea Societăților de Studii Clasice și de Studii Istorice, implicarea în fondarea și activitatea Institutului Român de Istorie Recentă, conducerea Comisiei Naționale de Arheologie etc.) convins fiind că poate contribui la schimbarea în bine a învățământului superior de specialitate, a educației și a societății românești în ansamblu, după ce ani la rând trăise sub regimul comunist, la al cărui sfârșit, așa cum singur mărturisea, nu mai spera nimeni. Anii de dictatură și-au pus însă amprenta asupra vieții familiei Barnea. Despre cei închiși sau trimiși la canal sau despre șicanele la care i-a fost supus tatăl sau chiar dumnealui ori colegi de la institut, despre această „altfel” de istorie a început să ne vorbească de la un moment dat la Adamclisi și a continuat s-o facă, acolo ori cu alte ocazii, sau a așternut-o în scris, ca să nu se uite!

A iubit muzica, îi plăcea să cânte, să fluiere – toată lumea știe!, îi plăcea să danseze, a iubit viața! A iubit Bucureștiul! Orașul copilăriei sale dispărea distrus de comuniști, casă cu casă și biserică cu biserică, sub ochii lui, ai părinților și apropiaților. Nu putea face mult, nu a fost un disident, dar – iubind de mic fotografia – l-a imortalizat și l-a reconstituit pentru cei mai tineri în articole și comunicări, în anii de după schimbările din 1989, când asaltul asupra lui nu a încetat, din contră!

L-am văzut ultima oară în biroul nostru de la Casa Academiei, în preajma Crăciunului anului 2019. Am ciocnit un pahar de vin, l-am ascultat povestind despre episcopul Netzhammer și Adamclisi, ne-am făcut urări pentru Anul Nou. Nu bănuiam ce avea să urmeze. Declararea pandemiei de Covid-19 ne-a ținut în case, dar ne-am auzit foarte des la telefon, mai ales că am și colaborat la elaborarea mai multor fișe pentru o nouă ediție a *Enciclopediei istoriografiei românești*. Problemele de sănătate păreau să se mai fi ameliorat, se simțea bine și, glumind, spunea că „este în a doua lună de miere”!

A dispărut brusc, pe neașteptate, atât de dureros de nedrept. Acum „Săndel” predă arheologie îngerilor. Este împreună cu ai noștri, plecați mai înainte de la noi la Dobrogea din ceruri: Alexandru Suceveanu, Mihai Irimia, Zahăria Covacef, Maria Bărbulescu, toți prieteni și colaboratori de-o viață, dar, mai ales, cu tatăl său, Ion Barnea.

În ultimii ani la Adamclisi, când încă șantierul a mai primit fonduri de cercetare arheologică, nu mai venea de la prima oră în cetate. Avea medicamente de luat, dificultăți de deplasare, îmbătrânise, dar nu renunța. Era în schimb conștient că se poate baza pe colaboratorii săi, care știau ce au de făcut, și ajungea undeva spre ora nouă. Venea pe nesimțite, se uita la ceea ce făceam și, abia atunci când îl observam, spunea doar: „Continuați, continuați!” și zâmbea. Ne vedeam mai departe de treabă, dar îl însoțeam cu privirea și îl urmăream cum se îndepărtează în direcția mașinii, parcată în afara cetății.

„*Non omnis moriar, multaque pars mei/ Vitabit Libitinam*”, spune poetul Horatiu. În ceasul de pe urmă, când nu mai există drum de întoarcere în lumea noastră, cred că n-a dispărut cu totul, căci nouă, cei încă aici, ne va rămâne continuu în memorie un om extraordinar, de o rară bunătate și noblețe sufletească, în preajma căruia am avut privilegiul să fim o vreme.

Adriana Panaite***

*** Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: panaita_adriana92@yahoo.com.

Dinogetia-Garvăn, 1963, cu părinții, Adela și Ion Barnea.

București, la Institut, la începutul anilor '70, cu Dumitru Vilceanu, Nubar Hamparțumian și Alexandru Suceveanu.

Adamclisi, 1996, Basilica D.

Egipt, 1997.

București, 1999, cu Ion Barnea.

Adamclisi, 2003, cu Ioana Bogdan Cătănicu.

Adamclisi, 2007, la Poarta de Est, în timpul unei vizite ghidate cu studenții.

București, 2007, ședința Comisiei Naționale de Arheologie, cu Dumitru Țeicu.

Adamclisi, Sector A, 2013.

Adamclisi, 2013, ieșind prin Poarta de Vest.

Constanța, Sesiunea *Pontica* 2016, la lansarea volumului omagial care i-a fost dedicat.

Adamclisi, 2018, la ceremonia de acordare a titlului de „Cetățean de onoare”, cu Ghiorghe Papuc și Dorina-Cicilia Șerbănescu, doamna primar al comunei.

ABREVIERI

AA	Archäologischer Anzeiger. Deutsches Archäologisches Institut, Darmstadt, München, Tübingen – Berlin
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Seria Arheologie-Istorie-Conservare, Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AÉ	l'Année Épigraphique, Paris
AISC	Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
Alt Schaessburg/Alt-Schäsburg	Alt-Schäsburg. Istorie. Patrimoniu, Anuarul Muzeului de Istorie din Sighișoara
AnB	Analele Banatului, Timișoara
Anatolian Studies	Anatolian Studies. Journal of the British Institute at Ankara, 1951–
Apulum	Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő. A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat tudományos folyóirata, Budapesta
Archiva Moldaviae	Archiva Moldaviae. Societatea de Științe Istorice din România, Iași
ArchKorr	Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
Argesis	Argesis. Muzeul Județean Argeș, Pitești
Arhiva (Iași)	Arhiva. Organul Societății Științifice și Literare din Iași
ArhMold	Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie, Iași
Aristonothos	Aristonothos. Scritti per il Mediterraneo antico
AUVT–SAH	Annales de l'Université « Valahia », Târgoviște. Section d'Archéologie et d'Histoire
Banatica	Banatica, Muzeul Banatului Montan, Reșița
BARIntSer	British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BCMI	Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BÉ	Bulletin Épigraphique, Paris
Biblarh	Biblioteca de arheologie, Editura Academiei Române, București
BiblMemAnt	Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra-Neamț
BiblThrac	Bibliotheca Thracologica, București
BMI	Buletinul Monumentelor Istorice, București
Britannia	Britannia. A Journal of Roman-British and Kindred Studies. Society for the Promotion of Roman Studies, Cambridge
Bulletin AIESEE	Bulletin de l'Association Internationale des Études Sud-Est Européennes
Byzantina	Byzantina, Thessaloniki
I.Byzantion	A. Łajtar, <i>Die Inschriften von Byzantion. I. Die Inschriften</i> (IGSK 58), Bonn, 2000
CA	Cercetări Arheologice, București
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice din România
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CEpR	Constantin C. Petolescu, <i>Cronica epigrafică a României</i> , SCIVA, București
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin, 1863–
CN	Cercetări numismatice, București

Colloquia Antiqua	Colloquia Antiqua: Supplements to the Journal Ancient West & East
I.Cret.	M. Guarducci, <i>Inscriptiones Creticae</i> I–IV, Rome, 1935–1950
Cultura polisa	Cultura polisa, Novi Sad
Cyrrillomethodianum	Cyrrillomethodianum Studies on the History of Greek-Slavic Relations, Thessaloniki
Dacia	Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; Dacia N.S. (nouvelle série), Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Académie Roumaine, Institut d'archéologie « V. Pârvan », București
Dacoromania	Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität, Freiburg/München
Dobrudža/Dobrudja	Dobrudža. Sbornik istoriceskii Muzei v Dobrici i Silistra
EAIVR	<i>Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, A–C, D–L, M–Q</i> , București, 1994, 1996, 2000
EphemNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
I.Ephesos	H. Wankel, R. Merkelbach et al., <i>Die Inschriften von Ephesos</i> I–VII (IGSK 11–17), Bonn, 1979–1984
Glasul Bisericii	Glasul Bisericii, Mitropolia Munteniei și Dobrogei
Historia Urbana	Historia Urbana. Comisia de Istorie a Orașelor din România, Sibiu
IDR	<i>Inscriptiones Daciae Romanae – Inscriptiile Daciei romane</i> , colecție coordonată de Dionisie M. Pippidi și Ioan Iosif Russu, București, I. <i>Introducere istorică și epigrafică – Diplomele militare – Tăblițele cerate</i> (Ioan Iosif Russu), 1975; II. <i>Olenia și Muntenia</i> (Grigore Florescu și Constantin C. Petolescu), 1977; III/1. <i>Dacia Superior. Zona de sud-vest</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Nicolae Gudea, Volker Wollmann și Milena Dușanić), 1977; III/2. <i>Ulpia Traiana Dacica (Sarmizegetusa)</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Ioan Piso și Volker Wollmann), 1980; III/3. <i>Dacia Superior. Zona centrală (teritoriul dintre Ulpia Traiana, Micia, Apulum, Alburnus Maior, Valea Crișului)</i> (Ioan Iosif Russu, în colaborare cu Octavian Floca și Volker Wollmann), 1984; III/4. <i>Zona răsăriteană</i> (Ioan Iosif Russu), 1988; III/5. <i>Inscriptions d'Apulum</i> (deux fascicules, Ioan Piso), Paris, 2001 (Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, XXIV); III/6. <i>Apulum – Instrumentum domesticum</i> , București, 1999 (Cloșca L. Băluță)
IDRE	Constantin C. Petolescu, <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptiones Daciae Romanae. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie (Ier-IIIe siècles)</i> , I–II, Bucarest, 1996–2000
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i> , Berlin, 1873–
IGBulg	Georgi Mihailov, <i>Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae</i> I–V, Sofia, 1956–1997
IGLS	<i>Inscriptions Grecques et Latines de la Syrie</i> , Paris, 1929 –
IGLR	Emilian Popescu, <i>Inscriptiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România</i> , București, 1976
IGR	<i>Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes</i> , Paris, 1906–1927
ILD	Constantin C. Petolescu, <i>Inscriptiile latine din Dacia</i> , I–II, București, 2005–2016
Il Mar Nero	Il Mar Nero : Annali di Archeologia e Storia, Roma
ILS	Hermann Dessau, <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , Berlin, I (1892), II/1–2 (1906), III/1 (1914), III/2 (1916)

IOSPE I ²	V.V. Latyshev, <i>Inscriptiones Tyrae, Olbiae, Chersonesi Tauricae, aliorum locorum a Danubio usque ad regnum Bosporanum, iterum ed.</i> , Sankt Petersburg, 1916
IPD ⁴	Árpád Dobó, <i>Inscriptiones extra fines Pannoniae Daciaeque repertae ad res earundem provinciarum pertinentes</i> , Academia Scientiarum Hungarica, Budapesta, 1975
IRT ²	J.M. Reynolds, J.B. Ward-Perkins <i>et alii</i> , <i>The Inscriptions of Roman Tripolitania. Enhanced electronic reissue</i> http://inslib.kcl.ac.uk/irt2009/ , London, 2009
ISM	<i>Inscriptiones Scythiae Minoris – Inscriptiile din Sythia Minor</i> , București, I. <i>Histria și împrejurimile</i> (Dionisie M. Pippidi), 1983; II. <i>Tomis și teritoriul său</i> (Iorgu Stoian), 1987; III. <i>Callatis et son territoire</i> (Alexandru Avram), 1999; IV. <i>Tropaeum – Durostorum – Axiopolis</i> (Emilian Popescu), 2015 ; V. <i>Capidava – Troesmis – Noviodunum</i> (Emilia Doruțiu-Boilă), 1980; VI.2. <i>Tomis et son territoire</i> (Alexandru Avram, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu), 2018
JAHA	Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
JbRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz
JRA	Journal of Roman Archaeology, Portsmouth, Rhode Island
Latomus	Latomus. Revue d'Études Latines, Bruxelles
Litua	Litua. Studii și Cercetări, Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, Târgu Jiu
MCA	Materiale și Cercetări Arheologie, București
Museikon	Museikon. A Journal of Religious Art and Culture, Alba Iulia
I.Mus. Iznik	S. Şahin, <i>Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia)</i> , I-II 1-3 (IGSK 9-10 1-3), Bonn, 1979-1987
Novensia	Novensia. Uniwersytet Warszawski
Oltenia	Oltenia. Studii și Comunicări, Craiova
PAS	Prähistorische Archäologie in Südosteuropas, Berlin
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
I.Perinthos	M.H. Sayar, <i>Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften</i> , Vienna, 1998
Peuce	Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
PHAROS	Pharos. Studien zur griechisch-römischen Antike. Band 42, herausgegeben von Krešimir Matijević, Christoph Schäfer und Wolfgang Spickermann
Phoenix	Phoenix. Classical Association of Canada
PIR ²	<i>Prosopographia Imperii Romani, saec. I-III</i> , ed. II, Berlin-Leipzig
Pontica	Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
Revista Arheologică	Revista Arheologică S.N., Academia de Științe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul de Arheologie, Chișinău
RE	Pauly-Wissowa, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaften, Stuttgart, 1893-
REG	Revue des Études Grecques, Paris
REL	Revue des Études Latines, Paris
RÉSEE	Revue des Études Sud-Est Européennes, București
RevIst	Revista de Istorie, București
RevMuz	Revista Muzeelor, București
Revue Archéologique	Revue Archéologique, Paris

RGZM	Barbara Pferdehirt, <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseum</i> , Mainz, 2004
RMD	Margaret M. Roxan, <i>Roman Military Diplomas</i> , London: I. <i>Roman Military Diplomas 1954–1977</i> , 1978; II. <i>Roman Military Diplomas 1978–1984</i> , 1985 ; III. <i>Roman Military Diplomas 1985–1993</i> , 1994; Margaret M. Roxan, P. Holder, <i>Roman Military Diplomas IV</i> , 2003; P. Holder, <i>Roman Military Diplomas V</i> , 2006
RMI	Revista Monumentelor Istorice, București
RMM–MIA	Revista Muzeelor și Monumentelor-Monumente Istorice și de Artă, București
RRH	Revue Roumaine d'Histoire, București
SAA	Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
Sargetia	Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i> , Leiden, 1923 –
SCIA	Studii și Cercetări de Istoria Artei, București
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SMMIM	Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
SlovArch	Slovenská Archaeológia, Nitra
Speculum	Speculum. A Journal of Medieval Studies, Medieval Academy of America
Starinar	Starinar, Belgrad
I.Stratonikeia	M.Ç. Şahin, <i>Die Inschriften von Stratonikeia</i> , I–II 1/2 (IGSK 21–22 1/2, 68), Bonn, 1981–2010
Studia Archeologiczne	Studia Archeologiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław
Studies and Materials	Studies and Materials, Poznan
Studii	Studii. Revista de Istorie, București
Suceava	Suceava. Studii și materiale / Suceava, Anuarul Muzeului Județean Suceava / Anuarul Muzeului Bucovinei, Suceava
Syria	Syria. Revue d'Art Oriental et d'Archéologie, Institut français du Proche-Orient, Paris
TAM	<i>Tituli Asiae Minoris</i> , Vienna, 1901 –
TIR	<i>Tabula Imperii Romani</i>
Transylvanian Review	Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca
Tyche	Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
UPA	Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn
Valachica	Valachica. Chronica Valachica. Studii și materiale de istorie, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște
ZAM	Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters
Zargidava	Zargidava, Muzeul Județean Bacău
Ziridava	Ziridava. Studia Archaeologica, Muzeul Județean Arad
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn
ZSAK	Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte, Basel